

Instytut Pamięci Narodowej - Rzeszów

<https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/archiwa/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-zwarte/32244,Wielki-Terror-operacja-polska-19371938--i-19371938.html>
23.04.2024, 12:35

Wielki Terror: operacja polska 1937-1938 / Великий терор: польська операція 1937-1938

[więcej zdjęć](#)

Wielki Terror: operacja polska 1937-1938 / Великий терор: польська операція 1937-1938, oprac. zbiorowe, Warszawa - Kijów 2010, 1984 s., bezpłatny dodatek płyta DVD (seria: „Polska i Ukraina w latach trzydziestych - czterdziestych XX wieku”, t. 8)

[Wersja elektroniczna publikacji w Bibliotece Cyfrowej IPN](#)

Szalejący w ZSRS w drugiej połowie lat trzydziestych Wielki Terror przyniósł ze sobą zagładę wielu istnień ludzkich. Rozpętana i kierowana przez Józefa Stalina fala represji dotknęła nie tylko „elementy kontrrewolucyjne”, „antysowieckie”, ale także członków partii komunistycznej, aparat bezpieczeństwa i wreszcie mniejszości narodowe Kraju Rad. Szczególny cios Stalin wymierzył w Polaków zamieszkujących Białoruś, Ukrainę, liczne

miasta w Rosji, a także Syberię. W wyniku zastosowanych represji ponad sto tysięcy osób narodowości polskiej utraciło życie.

Kolejny tom wspólnej polsko-ukraińskiej serii wydawniczej „Polska i Ukraina w latach trzydziestych – czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych” jest poświęcony tzw. operacji polskiej, przeprowadzonej przez sowieckie organy bezpieczeństwa w USRS w latach 1937–1938.

Publikowane dokumenty ukazują prowadzone w latach 1935–1939 pod rządami ludowych komisarzy spraw wewnętrznych Ukrainy: Wsiewołoda Balickiego, Izraiła Leplewskiego oraz Aleksandra Uspienskiego antypolskie działania, które faktycznie przerodziły się w czystkę etniczną. Jak potwierdzają źródła archiwalne, nie istniała wówczas żadna sfera życia społeczeństwa, w której безпеka sowiecka nie dopatrywałaby się „polskich agentów”.

Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej zamieszczono 97 dokumentów pochodzących z archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. Dotyczą one m.in. zwalczania przez sowiecki aparat bezpieczeństwa tzw. polskiego szpiegostwa, tj. domniemyanych i faktycznych działań Oddziału II Sztabu Głównego WP na sowieckiej Ukrainie, deportacji z pasa przygranicznego Polaków i Niemców do Kazachstanu oraz działań w ramach tzw. operacji polskiej. Wśród dokumentów opublikowanych w części pierwszej warto zwrócić uwagę m.in. na sprawę Stefana Kasperskiego vel Alberta Rana, etatowego funkcjonariusza Oddziału II Sztabu Głównego, który pod przykrywką pracownika polskiego MSZ miał wykonać zadania wywiadowcze na terenie ZSRS. Aresztowany przez sowiecki kontrwywiad wojskowy był wielokrotnie przesłuchiwany, a po ponad dwóch miesiącach został wymieniony na aresztowanego w Polsce pod zarzutem szpiegostwa na rzecz ZSRR pracownika ambasady ZSRS w Warszawie.

W części drugiej opublikowano 106 dokumentów z archiwum SBU zawierających m.in. zestawienia statystyczne, raporty, doniesienie agenturalne i inne materiały na temat „operacji polskiej” z 1938 roku i walki z tzw. polskim szpiegostwem w 1939 roku.

W pracy zastosowano układ chronologiczny. Do książki dołączono także płytę DVD zawierającą kopie oryginałów protokołów tzw. dwójek i trójek, odnalezionych w archiwum SBU. Ich uzupełnieniem są szczegółowe zestawienia statystyczne dotyczące represjonowanych osób.